Orbán Áron

Hans Dernschwam két levele Johannes Oporinushoz és Hieronymus Wolfhoz: a Zónarász-corvina és a *Corpus Historiae Byzantinae* kiadástörténetének fordulatai új megvilágításban

Hans Dernschwam (1494–1568) a 16. század közepének egyik legsokoldalúbb és legizgalmasabb értelmiségije mind magyarországi, mind közép-európai viszonylatban. A Fuggerek megbízható ügynökeként a besztercebányai rézművek és más magyarországi gazdasági vállalkozások vezetője; az erdélyi sókitermelés újraindulását a mohácsi csata utáni zűrzavar közepette is képes megszervezni. A korabeli Magyarország valószínűleg legnagyobb gazdasági szakértője, de magyarországi főméltóságok közötti tárgyalásoknak is aktív résztvevője. Sok nyelven beszélő német értelmiségi, könyvtára az akkori idők egyik legnagyobb magyarországi könyvtára. 1553-ban, ötvenkilenc évesen, saját költségén csatlakozik I. Ferdinánd császár I. Szülejmánhoz indított küldöttségéhez, melyet Verancsics Antal vezetett; Dernschwamnak a Konstantinápolyba, majd tovább, Kis-Ázsiába vezető kétéves útjáról fennmaradt az útinaplója, mely ma hasznos forrásul szolgál több tudományág képviselőinek is.[1] Itt közölt két levele elsősorban humanista kapcsolatai szempontjából tanulságos a Dernschwam-kutatás számára; általános művelődéstörténeti szempontból pedig az egyik kalandos provenienciájú bécsi corvina történetéhez, illetve egy, a 16. században mérföldkőnek számító görög nyelvű nyomtatványsorozat történetéhez szolgáltat fontos adalékokat.

Az úgynevezett *Corpus Historiae Byzantinae* keretében először adták ki nyomtatásban négy bizánci történetíró művét, eredeti görög nyelven és latin fordítással, Johannes Oporinus híres baseli nyomdájában. Ezek együtt lefedték a Bizánci Birodalom történelmének egész időszakát. 1557 márciusában jelent meg Ióannész Zónarász (Monachus) krónikája, amely a bizánci szempontú világtörténelmet a teremtéstől 1118-ig dolgozza fel; Nikétász Khóniatész 1557 augusztusában megjelenő műve a birodalom történetét 1207-ig folytatja; 1562 augusztusában jelent meg Niképhorosz Grégorász 1359-ig tartó krónikája; és ehhez csatlakozott, ugyanabban a kötetben, Laonikosz Khalkokondülész művének latin fordítása, ami a birodalom utolsó másfél évszázadát öleli fel.[2]

Az első három művet alapvetően a német humanista, Hieronymus Wolf (1516–1580) szerkesztette és fordította, aki 1551 és 1557 között Anton Fugger könyvtárosa volt Augsburgban. Az egész, rendkívül költséges vállalkozást a Fuggerek finanszírozták. A kiadás történetében az első kötet, a Zónarász megjelenése jelentette az áttörést: en-

[1] Dernschwam életének és a vele kapcsolatos műveknek az összefoglalását tartalmazza – bibliográfiával együtt – egy részletes szócikkem a következő lexikonban: *Companion to Humanism in East Central Europe,* vol. 1. *Hungarian Humanism*. Várható megjelenés: DeGruyter, 2021. Dernschwam leveleiből eddig csak néhány jelent meg modern kiadásban, ezek egyúttal Fuggereknek írt hosszabb jelentések.

[2] Zonaras, 1557; Niketas Choniates, 1557; Gregoras–Chalcondyles, 1562.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 65 2021.01.19. 15:46:03

nek legalábbis latin fordítása már az 1510-es évek óta húzódott, így az 1557-es megjelenés egy kalandos kiadástörténet happy endjét jelentette. Wolf a kiadásában öt kéziratot használt fel, amint arról az előszóban tudósít;[3] ezek közül négyet azonosított a kutatás.[4] Hármat Dernschwam szerzett be törökországi útja során:

1. Az említett, Zónarász-krónikát (is) tartalmazó kéziratok közül az elsőt 1554-ben vette Dernschwam 150 magyar dukátért Antoniosz Kantakúzénosztól, aki egy híres konstantinápolyi nemesi család tagja volt; a kódexet ma Münchenben őrzik a Bayerische Staatsbibliothekban (BSB) cod. gr. 324 jelzet alatt.

2. A másodikat a konstantinápolyi patriarchátushoz tartozó Alexander Chartophylaxtól szerezte 30 dukátért (BSB cod. gr. 325).

3. A harmadikat ugyanezzel a Chartophylaxszal íratta át (egy meg nem nevezett kéziratról) Dernschwam (BSB cod. gr. 93).

4. A negyedik kézirat Wolf szavai szerint Johann Jakob Fugger könyvtárából származott, még nem azonosította a kutatás.

5. Számunkra a legérdekesebb az ötödik kézirat, amelyet Wolf a bécsi egyetem könyvtárából kapott a humanista és könyvtáros Kaspar von Nidbrucktól *praeter omnem spem et expectationem,* egészen váratlanul. A kódex Mátyás király könyvtárából származott, vagyis egy corvina, melyet ma a bécsi Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB) őriz Cod. Hist. gr. 16 jelzet alatt.[5]

A Zónarász-corvina történetéről eddig mindenekelőtt két forrásból értesültünk, amelyek szintén valamiképpen Dernschwamtól származnak. Egyrészt egy 1518-as Diodórosz-kiadásban[6] kéziratos Dernschwam-jegyzetek találhatók a bécsi Zónarász-kéziratról és Angelo Cospiról, aki nemcsak a Diodórosz-mű fordítója volt, hanem korábban Zónarászt is fordított. Másrészt Dernschwam kivonatolt Johannes Cuspinianus levelezéséből hat olyan levélrészletet, amelyek a corvina 1513 és 1515 közötti történetére vonatkoznak. Ez az egylapos forrás eredetileg az 1557-es Zónarász-nyomtatvány Dernschwam által birtokolt példányába volt beletéve,[7] ma azonban külön jelzet alatt őrzi az ÖNB;[8] a továbbiakban „bécsi excerptának" nevezem. E két forrás körvonalazza a Zónarász-corvina útját a különböző felhasználókhoz, tulajdonosokhoz; ezt foglalom össze röviden az alábbiakban.

1513 februárjában I. Miksa császár utasította humanista történetíróját és diplomatáját, Johannes Cuspinianust, hogy szerezze meg a Zónarász-kéziratot a *Bibliotheca Corvinianá*ból. Ha hihetünk Dernschwam szavainak, aki akkor Girolamo Balbi (Balbus), a Magyar Királyságban élő olasz humanista pap alkalmazottja volt, Balbi az ő segítségével kölcsönözte ki a kódexet és adta tovább Cuspinianusnak. Cuspinianus azon-

---

[3] Zonaras, 1557, 9.

[4] Reinsch (2016, 47) elemzése szerint az öt alább felsorolt közül az 1. és 3. számú szolgált fő forrásul. A kéziratokhoz lásd még Lehmann, 1956, 28–32.

[5] A corvina leírását lásd Gastgeber, 2014, 311–326.

[6] Diodorus Siculus, 1518, 1v–2r. Először Ankwicz-Kleehoven, 1959, 119ff. említette.

[7] Gastgeber, 2012, 148.

[8] ÖNB Autogr. 120/16-1.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 66 2021.01.19. 15:46:03

ban maga is használta a kéziratot saját történeti műveihez *(Caesares* és *Consules),* és különböző ürügyekkel kitért a császár kérése elől, hogy küldje hozzá a szöveget. A császár végül arra kérte Cuspinianust, hogy küldje a kéziratot Willibald Pirckheimerhez, hogy inkább ő fordítsa le. De sem Cuspinianusnak nem volt kedve elküldeni, sem Pirckheimernek lefordítani: 1515 májusában Pirckheimer levelében biztosította Cuspinianust, hogy egész nyugodtan maradhat nála a Zónarász. Még 1515-ben Angelo Cospi kapta meg a kéziratot, aki azonban csak egy kisebb részt fordított le belőle, 1516 novemberében meghalt. A feladat ezután Philip Gundelnek jutott, aki szintén latinra fordított egy részt 1520-ban, ez azonban nem maradt fenn. Cuspinianus visszakapta a kódexet, és halála után, 1529-ben könyvtárát a Zónarásszal együtt eladták Johann Fabri püspöknek. Ezután jutott a kézirat – ha lehet hinni Dernschwamnak – a két Brassicanushoz, Alexanderhez és Ludovicushoz, végül pedig a bécsi egyetem könyvtárába, ahonnan 1555-ben a már említett Kaspar von Nidbruck előhozta.

A *Corpus Historiae Byzantinae* keletkezésének fél évszázados, több országot érintő története messze nem csak kéziratok és nyomtatványok története: mint már az eddigiekből is látható, számos neves humanista csatlakozott az ügyhöz vagy „bevonódott" abba, általában pedig a vonatkozó források a humanista interakciók és attitűdök széles palettáját kínálják, bepillantást engednek az akkori *res publica litteraria* fény- és árnyoldalaiba egyaránt: példákat láthatunk lelkesedésre és érdektelenségre, együttműködésre és barátságra éppúgy, mint versengésre és irigységre. Mindennek vizsgálatára további lehetőséget nyújt egy eddig figyelembe nem vett forráscsoport.

A Leideni Egyetemi Könyvtár egyik kézirata, a Codex Vossianus Chymicus F 23 Dernschwam-levelek és azokhoz kapcsolódó egyéb szövegek másolatait tartalmazza. Az egyik, Wolfhoz írott levelet Helmut Zäh megemlítette ugyan,[9] de nem dolgozta fel, és amikor vizsgálni kezdtem a kéziratot, kiderült, hogy egy egész forráscsoport van a kódexben, mely Dernschwamhoz és a *Corpus Historiae Byzantinae*hoz kapcsolódik. Ez az összesen 17 lap terjedelmű[10] anyag egy másolótól származik; a továbbiakban „leideni másolatoknak" fogom nevezni. A Codices Vossiani katalógusa szerint az F 23-as kódex 1590 előtt került Sebald Schwertzer könyvtárába.[11] Sebald Schwertzer (1552–1598) nürnbergi patrícius, aki élete során kereskedőként, bányafelügyelőként és alkimistaként is tevékenykedett, láthatóan érdeklődött Hans Dernschwam iránt, aki szintén – többek közt – bányák felügyelője, könyvgyűjtő és utazó volt. Schwertzer a jelek szerint másolatot készíttetett őt érdeklő és általa (vagy az ő embere, ismerőse) által fellelt Dernschwam-szövegekről.[12] Ez az anyag jól elkülöníthető a kézirat többi, alkímiai témájú részétől, és a következő egységekre osztható:

---

[9] Zäh, 1992, 239.

[10] Mint a következő tartalmi áttekintés mutatja, az utolsó két egység között van még tíz fólio (130v–141r.), ez azonban más vonatkozású szöveget tartalmaz.

[11] Boeren, 1975, 71.

[12] Még tisztázásra vár, hogy mikor és hol történhetett a másolás, mindenesetre a Wolfhoz írt levél és a hozzá tartozó szövegek vonatkozásában kézenfekvő, hogy azokat az 1580-ban elhalálozó Wolf hagyatékából, a Nürnberghez közeli Augsburgban másolták le.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 67 2021.01.19. 15:46:03

– 116r–119v.: hat levélkivonat Cuspinianus levelezéséből, ugyanazok, mint a bécsi excerpta, csak más sorrendben (ez nevezhető „első leideni excerptának”);
– 120r–122r.: Dernschwam levele Oporinushoz Baselbe, németül, valószínűleg 1561 végéről vagy 1562 elejéről;
– 122r–125v.: a hat levélkivonatnak egy másik változata, ismét egy új sorrendben, az előzőhöz és a bécsi excerptához képest jelentősebb szövegbeli eltérésekkel (ez nevezhető „második leideni excerptának”);
– 125v–130r.: Dernschwam levele Wolfhoz, latinul, 1562. február 2-i bécsi keltezéssel;
– 141v–143v.: Kivonatok olyan, a Wolfhoz írt levélben említett művekből, melyek valamiképpen Dernschwam dicséretére válnak: az első kivonat Kaspar Bruschnak egy ajánlóverséből származik,[13] a második Sebastian Münster *Rudimenta Mathematicá*jának[14] ajánlóleveléből (mindkét ajánlásban Dernschwamot mint kéziratok megszerzőjét dicsérik), a harmadik pedig Páduai Marsilius Dernschwam által birtokolt (lemásoltatott) *Tractatus*ából.[15]

Hogy függenek össze ezek a szövegek? Mindkét, Dernschwam által írott levélben szerepel, hogyan talált rá valamikor 1560 elején Cuspinianus örököseinél a Zónarász-corvináról szóló levelekre, és hogyan kivonatolta e leveleket; nyilvánvalóan ez a felfedezés (is) motiválta Dernschwamot a két levél megírására. Fény derült tehát az ÖNB-ben őrzött bécsi excerpta eredetére, egyúttal az összehasonlíthatóvá vált a két másik változattal. Az első és második leideni excerpta egy-egy levélmellékletnek a másolata, vagyis olyan szöveg, melynek eredetijét a Wolfhoz, illetve Oporinushoz írt levélhez mellékelték, de egyelőre bizonytalan, hogy melyik melléklet melyik levélhez tartozik. Egyáltalán, a három excerpta filológiai vizsgálata – mely egy korábbi generáció, Cuspinianus, Pirckheimer és Miksa császár levelezését is érinti[16] – egy jövőben elvégzendő feladat, a történeti kontextusra vonatkozóan azután vonhatók le következtetések, ha jobban látjuk, hány kivonatot készített vagy másolt tovább Dernschwam, mikor és kinek küldött ezekből, hogyan rekonstruálható a három ismert változat sztemmája. Ami a Dernschwamot dicsérő szövegeket illeti, ezekről Schwertzer másolója a Wolfhoz írt levélben olvasott, és utána másolta ki a szövegeket az adott művekből, nyilván azért, hogy Schwertzer jobban értse, milyen munkákról van szó, és hogy miként függenek össze Dernschwammal.

E publikáció keretei csupán a forráscsoport kulcselemeinek, a két levélnek a közlését teszik lehetővé.[17] Az Oporinusnak címzett német levelet Dernschwam valószínűleg 1561 végén, esetleg 1562 elején küldhette el, nem messze a Wolfnak írt levél 1562. február 2-i

[13] Cuspinianus, 1553, CC4.
[14] Münster, 1551.
[15] ÖNB, Cod. 9354.
[16] Ankwicz-Kleehoven a Cuspinianus-levelezés kiadásakor még csak a bécsi excerptára támaszkodhatott: Ankwicz-Kleehoven, 1933, No. 18, 19, 20, 22, 29, 31.
[17] A kézirat megtekinthető online: https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/1937165/pages.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 68 2021.01.19. 15:46:03

dátumától.[18] Mind Wolf, mind Oporinus Grégorász és Khalkokondülész műveinek kiadásán fáradozott ekkortájt, amely nyomtatvány 1562 augusztusában meg is jelent.

Számos, Dernschwammal összefüggő téma kutatásához járul hozzá e két levél; itt most csupán arra említek néhány példát, hogy mely pontokon játszott Dernschwam minden jel szerint az eddig ismertnél nagyobb szerepet a *Corpus Historiae Byzantinae* keletkezésében. Wolf dicséri ugyan a Zónarász előszavában Dernschwamot,[19] de csak mint utazót és a három kézirat közvetítőjét, és nem mint a kiadás folyamatának valódi résztvevőjét. Sőt, Jeremias Martius (Mertz), Wolf ifjú segítője a Zónarász szerkesztésekor egyáltalán nem említi Dernschwamot, amikor egy 1568-as könyvében a Zónarász-kiadás létrejöttére emlékezik; csak Anton Fugger tűnik az ügy fő kezdeményezőjének.[20] Ezzel szemben, amikor Wolf egy másik, talán őszintébb írásában, az önéletírásában Dernschwamot és a kéziratvásárlásokat emlegeti, így ír: „és hazatérése után… rá tudta venni Anton Fuggert arra, hogy e régóta hiányolt auktorokat… megjelentessék."[21] Vagyis e forrásban az egész vállalkozás egyik fő ösztönzőjének tűnik Dernschwam.

Milyen szerepet játszik akkor tehát, mellékszereplő vagy inkább főszereplő? A két új levél azt látszik erősíteni, hogy Anton (illetve később Johann Jakob) Fugger és Dernschwam egymást kölcsönösen erősítve voltak mindketten fő ösztönzői a programnak.[22] Mindkét levélben elmeséli a Fugger-faktor, hogyan próbálta 1551-ben megszerezni a Zónarász-corvinát Ludovicus Brassicanus örököseitől, sikertelenül. Az utasítás Antontól jött, de az ötlet jöhetett még korábban Dernschwamtól, „mert már láttam azelőtt és ismertem a könyvet",[23] mint mondja a német levélben (talán már 1513-ban is látta, mint arról fentebb volt szó). A konstantinápolyi kéziratok vásárlása eddig is ismert volt; 1555-ben aztán, Bécsbe hazatérve, sok tanult embernek megmutatta a kéziratokat, és amikor Nidbruck értesült a fuggeri programról, előadta a corvinát. Erre Dernschwam – mint azt Wolf írja az önéletrajzában – újult erővel ösztökélte Antont, mígnem 1556 őszére el is készült a szerkesztés és fordítás. Mivel Wolf a Zónarász előszavában a munka nehézségeit hangsúlyozta, Dernschwam a Wolfhoz írt levelében tréfásan bocsánatot kérhetett tőle, amiért az *explorator* és *instigator,* a felkutató és ösztönző szerepét ját-

---

[18] Lásd Oporinushoz írt levél, [3]. Eszerint egy éve küldte el Anton Fuggernek az excerptát, aki viszont 1560 szeptemberében meghalt. Dernschwam viszont az „egy éve" kifejezéssel nem feltétlenül akart pontos lenni, körülbelüli időszakaszt is megadhatott, így a kifejezés nem zárja ki, hogy a tartalmi hasonlóság miatt időben is a Wolfhoz írt levél közelébe helyezzük az Oporinushoz írt levelet. A [2] egységben is említi az excerptával kapcsolatban, hogy egyaránt gondolt Wolfra és Oporinusra.

[19] Zonaras, 1557, 9.

[20] Martius, 1568, fol. (:)4v. A forrásra Paul Lehmann hívja fel a figyelmet: Lehmann, 1956, 32.

[21] Wolf, 1773, 849: *indeque reversus… Antonio Fuggero autor fuit, scriptores diu desideratos mea opera graece latineque in publicum edendi.* Az *autor/auctor* sokjelentésű szó: szerző, tanácsadó stb., de mindenképpen a szerzője, forrása, kezdeményezője valaminek. Helmut Zäh) is ebben a szellemben fordította németre a szöveget („Anton Fugger… dafür gewinnen…"), és Fritz Husner is megerősíti Dernschwam 1555 végén játszott ösztönző szerepét. Zäh, 1992; Husner, 1949, 149.

[22] Ösztönzőleg hatott a kiadás programjára Ludovicus Carinus (Kiel) is (lásd például Reinsch, 2016, 46), de Dernschwam szerepe erőteljesebbnek tűnik.

[23] Oporinushoz írt levél, [4]: *weill ich das buch zuuor gesehen vnd kent hab.*

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 69 2021.01.19. 15:46:03

szotta, és hogy e munkának részben *incitator*a és a *stimulator*a volt (újabb szavak az ösztökélésre).[24]

A következő időszak, amikor Dernschwam bekapcsolódhatott a korpusz kiadásába, az az időszak volt, amikor a két levél is íródott. A Grégorász és Khalkokondülész kiadása különböző okokból húzódott,[25] és végül 1561 őszére csak a Grégorász állt nyomtatásra készen Oporinus baseli nyomdájában. Görög kézirat hiányában a Khalkokondülész latin fordításának közzétételét tervezték, de még mindig nem dőlt el, hogy ehhez a svájci Konrad Clausernek már 1556-ban megjelent fordítása legyen az alapszöveg, vagy a bécsi jogász és humanista, Philip Gundel fordítása. 1562. február 2-án érkezett Dernschwam levele Wolfhoz, melyben a levélíró, aki ismerőse is volt Gundelnek, a bécsi humanista fordítása mellett érvelt. Ezután az excerptáról és a Zónarász-corvina történetéről tájékoztatott – mint már a valószínűleg kicsivel előbb kelt Oporinushoz írt levélben is –, végül, burkoltan, a saját, humanista művekkel és kéziratokkal kapcsolatos érdemeiről.

Ha a levél tartalmát a keletkezéstörténet eddig ismert kontextusába helyezzük, két szinten körvonalazódnak a levél megírásának okai. A felszínen Dernschwam egyszerűen a kiadásra buzdító és Wolfot dicsérő levelet írt: gratulál az Oporinusszal való megegyezéshez, taglalja a kiadás jelentőségét, azzal is, hogy megosztja a Zónarász-corvina történetének újonnan megismert mozzanatait. A háttérben azonban minduntalan érezhető Dernschwamnak az a szándéka, hogy minél inkább részese akar maradni a kiadás folyamatának, és a Fuggerek és Wolf körüli humanista közösségnek. Ezért említi meg, ahol csak tudja, a történetek és dicséretek közepette a saját érdemeit is: közvetítő szerepét 1551-ben és 1555-ben, a Fuggerek győzködését, és a Cuspinianus-levelek felfedezését. Ami a Clauser kontra Gundel dilemmát illeti: ha Gundel verzióját választanák, Dernschwam e tekintetben is közvetítő lehetne, talán ezért is érvel Gundel mellett. És a levél végén, a humanista dicséret- és szerénységtoposzok közepette nem mulasztja el az alkalmat, hogy a törökországi utazáskor szerzett érdemeire és nevének más humanista művekben való emlegetésére utaljon. „Elég dicséretben részesítettél már engem a Zónarász előszavában ahhoz, hogy már ne is kívánjak többet”[26] – írja, ám a levél olvasójának pont az az érzése, hogy Dernschwam szívesen látná viszont a felsorolt érdemeit a hamarosan megjelenő Grégorász–Khalkokondülész-kiadás Wolf vagy Oporinus által írt előszavában. Ezért csalódott lehetett, amikor 1562 augusztusában kijött a nyomtatvány: végül Clauser fordítását választották alapszövegként, Oporinus a Khalkokondülész elé írt rövid előszavában egyáltalán nem említi Dernschwamot, és Wolfnak a már 1559 januárjában megírt előszava került a Grégorász elé, abban pedig Dernschwamnak csak a török utazás során szerzett érdemeire utal.[27]

Ami a corvina 1555 előtti történetét illeti, itt csak utalni tudok arra, hogy a levelek számos olyan új információt szolgáltatnak, amelyet a további kutatások felhasználhatnak: ilyen például a görög corvinák Brassicanusok általi eladásának sikertelen kísérlete,

[24] Wolfhoz írt levél, [7].
[25] A kiadástörténetre 1555-től lásd elsősorban: Husner, 1949.
[26] Wolfhoz írt levél, [8]: *sat laudis [...] tribuisti mihi in praefatione Zonare, ut ne quid ultra cupere debeam.*
[27] Gregoras–Chalcondyles, 1562, α2v.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 70 2021.01.19. 15:46:03

vagy a Zónarász-corvina megszerzésének 1551-es sikertelen kísérlete. A corvina provenienciájának két levél által felvázolt útvonala ugyanaz, mint ami a Diodórosz-kiadás kéziratos jegyzeteiben is szerepel, viszont részben különbözik a szakirodalomban megállapított útvonaltól: a modern kutatók szerint először Fabrihoz került a kézirat, csak utána a Brassicanusokhoz, és utóbbi álláspont tűnik igaznak.[28] Új adatokat nyerünk a levelekből számos egyéb, Dernschwammal kapcsolatos témában is, például törökországi útjáról, megszerzett egyéb kéziratokról (amelyek nem a *Corpus Historiae Byzantinae*-hoz tartoznak), és általában, egész személyiségéről. Eddig nemigen volt közvetlenül megismerhető Dernschwam humanista oldala, sőt, egyáltalán, latin írás is alig maradt fenn tőle. A Wolfhoz írt levél tipikus humanista jellegzetességeket mutat, például a szerénykedésnek és a másik dicséretének különböző stratégiáit, vagy helyenként elegáns stílusfordulatokat; összességében a stílusa tekintetében a levél nem lóg ki a korabeli humanista levelezésből. Egy másik szempontból viszont a jól ismert Dernschwam-stílusra ismerünk: abban a lenéző, gúnyos hangvételben, ahogyan – mindkét levélben – Cuspinianus örököseit vagy a Brassicanusokat emlegeti, az a rendkívül kritikus attitűd köszön vissza, amely az egész törökországi útinaplót áthatja. Érdekes az is – és nekünk, magyaroknak különösen kedves lehet –, ahogy többször hangsúlyozza, hogy a Zónarász-kézirat nem bécsi, hanem budai kézirat, mert Mátyás könyvtárából származik. Buda Béccsel szembeni pártolásának persze aktuális és személyes okai is lehetnek, például bizonyos bécsi humanistákkal való ellentét – ennek a kontextusnak a vizsgálata azonban megint csak a jövőbeli kutatás feladata.

A leveleket az átírás sztenderd szabályai szerint közlöm.[29]

[28] Ankwicz-Kleehoven, 1959, 124, illetve az ő nyomán Gastgeber, 2012, 155. A corvina 1520 és 1551 közötti provenienciája még tisztázásra vár, de továbbra is fontos támpont az a két possessorbejegyzés ebből az időszakból, amelyekhez évszám is tartozik: eszerint 1520-ban Gundelnél volt a könyv (f. 479v.), 1540-ben pedig Fabrinál (f. Vv., 477v.). Ez utóbbi adat máris ellentmond Dernschwam adatának, hiszen Johann Alexander Brassicanus 1539-ben meghalt, így nem lehetett a következő possessor.

[29] A német szöveg kéziratában a latin szavak (a német levelekben megszokott módon) más írásmóddal vannak kiemelve, ezeket a kiemeléseket a szerkesztett szövegben dőlt betűvel jelzem. Tulajdonnév és mondatkezdet esetén mindkét levélben a kis kezdőbetűt nagyra cseréltem. Az eredeti központozáson akkor változtattam, ha a központozás mai gyakorlatával éles ellentmondásban állt (például mondat végén vessző volt pont helyett).

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 71 2021.01.19. 15:46:03

Források

1.

1561 vagy 1562[30]
Hans Dernschwam levele Johannes Oporinushoz

(LUB, Codex Vossianus Chymicus F 23, fol. 120r–122r.)

(1) Dernschwam elnézést kér, amiért régebb óta nem írt; Raphael Hofhalter révén küldi ezt a levelet. (2) Ő, Dernschwam, Wolfon kívül Oporinusszal is közölni akarja, milyen leveleket talált a Zónarász-kéziratról; a munka nehézsége, a bizánci történetírók klasszikustól eltérő stílusa nem veheti el a munkakedvet, olyan dolgot visznek véghez a kiadással, amely, mint kiderült [az excerptából], még Miksa császárnak sem sikerült. (3) Az alábbi leveleket [a mellékletként csatolt excerptát] egy éve találta Cuspinianus régi írásai között, és elküldte Anton Fuggernek; megtudható belőle, hogyan jutott a Zónarász a budai királyi könyvtárból Cuspinianus révén Bécsbe. (4) [Dernschwam ezután leírja a corvina útját Cuspinianustól és fiaitól Fabrin át Alexander, majd Ludovicus Brassicanusig, hasonlóan ahhoz, ahogy a Diodórosz-kiadás jegyzeteiben is leírta, amelyet fentebb láttunk]; Alexander el akarta adni az egész görög corvinagyűjteményt Johann Jacob Fuggernek 400 magyar guldenért, de az nem vette meg. 1551-ben, amikor ő, Dernschwam Anton Fugger nevében utánakérdezett az örökösöknél, nem volt meg a kézirat. (5) 1555-ben viszont, amikor konstantinápolyi útjáról megérkezett Bécsbe, mutatta a Zónarász-kéziratokat és egyéb görög nyelvű szerzeményeket, és előadta Fuggernek a Zónarász lefordítására vonatkozó szándékát, Kaspar von Nidbruck előhozta és kölcsön is adta a bécsi egyetemen őrzött, de Mátyás könyvtárából származó példányt. (6) Miksának annak idején nem volt embere arra, hogy lefordíttassa a Zónarászt; eközben Angelus Cospus, amikor Budán volt és Diodóroszt fordított, talán épp példány hiányában nem tudott Zónarászt fordítani. Ha legközelebb kiadják a Zónarászt nyomtatásban, Mátyás király példányának kell nevezni, a Codex Viennensis nevet csak az egyetemi könyvtár mint átmeneti hely miatt kapta. (7) Fontosnak tartotta mindezt hírül adni: Mátyás könyvtárából származó példány volt az, amely Cuspinianusék és Brassicanusék révén elkallódott, és csak 1555-ben került elő, és amelyet ő, Dernschwam, a nyomtatásban megjelent mű kíséretében végül visszaadott Nidbrucknak.

[1] /121v/ Mein freundlich gruß vnnd willig dienst zuuornn, Gunstiger lieber herr Oporinus, euer gesundt vnd wolgehen, erfuhre ich alzeitt gern, ich bin noch in zimlicher gesundheitt, wie ein *Asmaticus* vnd *phtisicus,* denn die bergwerck einem solche letze lassen. Ob ich euch zuuornn nicht geschrieben, werdet ihr in keinem argen auffnemen, vnd dis mein schreiben in dem besten auffnemen, weill ich vorgebene botschaftt *per*

[30] Az [1] és [2] egységet a másoló a levél többi része után írta le, de nyilvánvaló, hogy ez a levél eleje, ezért a szerkesztésben is előre tettem ezt a részt. A levél datálásához lásd a bevezetőt (18. jegyzet).

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 72 2021.01.19. 15:46:03

Franckfurt[31] gehabt, Mit einem wienerischen Buchtrucker, mit namen *Raphaël* Hoffhalter,[32] welcher mich angesprochen hatt vmb brieue, vnd dieselben auch zuuberantworten erbotten, als er sonst diensthafftig ist, vnd in seinem thun fleissig.

[2] *Item* mein schreiben ist derhalben, wie ich dieser /122r/ zeitt des herrn *Cuspiani*[33] [!] alte schrifften vbersehen, hab ich vnter andern keysers *Maximiliani*[34] brieuen vnd handschrifft gefunden, des *Zonaras* halben, vnd an den *Hieronimum Wolffium* euer auch gedacht, darumb das der *Wolffius* vielleichtt lieber ein alten Griechischen *Authorem transferirt* wurd haben, als den *Zonaram, Chuniatem, Nicephorum*[35] vnd *Kedrinum,*[36] die ich alle heraus bracht hab, welch ein andern *stylum* haben, als der *Demosthenes,*[37] das er sich nicht irren noch anstechten soll lassen, weill er vnd ihr, auch herr Anthoni Fugger mehr hatt gethan, als keyser *Maximilian* gern gewolt hette, wurden sonst noch an tag nicht kommen sein.[38]

[3] /120r/ *Item* die obstehende Original[39] briue, habe ich zwischen des *Cuspiniani* alten schrifften gefunden, vnnd noch wor einem jar dem herrn Anthonii Fugger[40] gen Augspurg gesandt. Darin man sehen vnnd wissen mag, wie das buch *Joannes Monachus* oder *Zonaras* aus des konigs *Bibliotheca* vonn Offen[41] gen Wien ist kommen, so konig *Wladislaus*[42] des *Ludovici*[43] königs vater, auff keyser *Maximiliani* begernn geliehen hatt, im 1513 jahr, hatt der *Cuspinianus* dieselbe zeitt des keysers *Orator* von Offen gen Wien herauff bracht. [4] Als aber baldt konig *Wladislaus inn* 1516 jar gestorben, vnd der keyser *Maximilian* im 1519 jar auch mit todt abgangen, ist der *Zonaras* bey dem *Cuspiano* blieben. Nach des *Cuspiniani* todt haben seine söne die gantze *bibliotheca* dem *Joanni Fabro*[44] Bischoff zu Wien vmb ein Spott verkaufft, darunter der *Zonaras* vnd andere geschriebne Grigische Bucher, *ex Bibliotheca Regis Mathiae* gewesen, hatt *Doctor Alexander Brassicanus*[45] zuwegen bracht, vnnd auch verdeutscht, doch hatt er dieselbigen dem herrn Hans Jacob Fugger zuuerkauffen angebotten per -400. Unge- /120v/ rischen goldgulden, aber nicht kaufft. Nach des *Ludovici Brassicani*[46] todt, ist

---

[31] Frankfurt am Main.
[32] Raphael Hofhalter (1525-30 körül–1568) bécsi nyomdász.
[33] Johannes Cuspinianus (1473–1529) humanista, császári diplomata, történetíró.
[34] I. Miksa német-római császár (1493–1519).
[35] A *Corpus Historiae Byzantinae* első három bizánci történetírója.
[36] Geórgiosz Kedrénosz 11. századi bizánci történetíró.
[37] Utalás Wolf előszavára a Zónarász-kiadásban: Zonaras, 1557, α4r.
[38] Ezután jön a levélnek az a része, amelyet először másolt ki a másoló, és amelynek valószínűleg ő adta az „1560 Inn Wienn" címet, amely vörös tintával, nagyobb betűkkel és középen áll a kéziratban. A kézirat többi részének is hasonló formátumúak a címei.
[39] A másoló felcserélte a két szót, de a helyes sorrendet a szavak fölé írt „1" és „2" számokkal jelezte.
[40] Anton Fugger (1493–1560) 1532-től volt a Fuggerek cégének vezetője.
[41] Buda.
[42] II. Ulászló magyar (és cseh) király (1490–1516).
[43] II. Lajos magyar (és cseh) király (1516–1526).
[44] Johann Fabri (1478–1541) humanista, bécsi püspök 1530-tól haláláig.
[45] Johann Alexander Brassicanus (1500–1539) humanista, egyetemi tanár.
[46] Johann Ludwig Brassicanus (1509–1549) humanista, császári tanácsadó, Johann Alexander öccse.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 73 2021.01.19. 15:46:03

der *Zonas* [!] wiederumb in frembdt hendt kommen, denn ich Hans Dernschwamm im 1551 jar nachgefragt wnnd kauffen wollen, in herren Anthonii Fuggers nahmen vnd seinem befehlich, weill ich das buch zuuor gesehen vnd kent hab, ist aber auch verteutscht worden. Auch die Gerhaben nichts Darumb wissen wollen. [5] Als ich Hanns Dernschwam aber, im 1555 Jar, wider von Constantinopell kommen, vnd auch den *Zonaram* vnd andern Grichische bucher mit heraus bracht hab, vnd ihr mehr gelerte leut gesehen. Auch konig *Maximilian* [!] *Bibliothecarius, Doctor Caspar* von Mithbruck,[47] als er aber vernommen das herr Anthonii Fugger den *Zonaram* woll lassen transferiren, hatt er mir von sich selbst den obstehenden *Zonaram,* so von Offen gewest, zugestalt vnd geliehen, dem herrn gen Augspurg zuschicken, welches exemplar herr Hieronimus Wolffius *Codicem Wiennensem* nent, kumpt aber aus konigs Mathiasen *Bibliotheca* vonn Offen, wie obsteht, soll in der *Uniuersitet* zu Wien *Lib*rey verhalten sein gewest, Nach des *Ludovici Brassicani* todt. [6] Vnd so viell hat man von dem *Zonara* bescheidt, /121r/ das in keiser Maximilian auch gern an tag hett lassen bringen, vnd *Transferiren,* wo er leutte hett gehabt.

Der *Angelus Cospus* so zu derselbigen zeitt zu Offen bey konig *Wladislaus* gewest, vnd *Diodorum Siculum* alda *transferiret* hatt,[48] hett sich vieleicht darumb angenomen, wie man nicht also lang damit wer vmbgangen, wie der hoffbrauch ist, wurd aber nicht so wiel *Exemplaria* haben gehabt. Vnd weil man den *Zonaram* noch einmall ward trucken, möcht mann Des königs Mathiasen Exemplar die ehre geben. Daruon von Wien den nahmen gehabt hatt, weill er in der *Uniuersitet Bibliotheca* kommen ist.

[7] Vnd solchen bericht hab ich Hans Dernschwam allein won wegen *Codicis Wiennensis* (das der herr Jheronimus Wolffius also nendt) geschrieben, welchs wie obsteht, aus königs Mathiasen *Bibliotheca* von Offen hierauff gen Wien kommen, vnd dem keyser *Maximilian,* von könig *Wladislaus* gelihen worden, das der *Cuspianus,* und die zween *Brassicanus* und ihre Erben, so lang bis auff das 1555. jar, vertuscht, oder verborgen gehalten, bis auff die letzt an tag kommen ist, /121v/ welchs ich Hannß Dernschwam hernach dem doctor Kaspar wider zugestelt hab, vnd ihm auch der statt Wien eingetruckt exemplar, in herren Antonii Fuggers namen verehrett, *per recorda*.

Item wie obsteht hab ich Hannß Dernschwam, des keysers *Maximiliani* handschrifft abgemahlet, aus dem *Originalibus.*

---

[47] Kaspar von Nidbruck (1525 körül–1557) humanista, császári diplomata, könyvtáros.

[48] Angelo Cospi 1515-ben fordított le Diodórosz és Zónarász történeti műveiből egy-egy Nagy Sándorra vonatkozó részt, és ez 1516-ban megjelent: Diodorus Siculus–Zonaras, 1516. Buda mint a fordítás helyszíne ellentmond Dernschwamnak az 1518-as Diodórosz-kiadásba írt jegyzetével, miszerint Pozsonyban, Girolamo Balbinál fordított Cospi (Diodorus Siculus, 1518, f. 1v.).

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 74 2021.01.19. 15:46:04

2.

1562. február 2.
Hans Dernschwam levele Hieronymus Wolfhoz. Bécs

(LUB, Codex Vossianus Chymicus F 23, fol. 125v–130v.)

(1) Dernschwam elnézést kér, amiért késlekedett a válaszlevéllel: a Grégorász közelgő kiadását akarta megvárni, de az azóta eltelt időben is ösztökélte a mihamarabbi kiadásra Anton Fuggert, majd Johann Jakob Fuggert, aki kedvezően válaszolt legutóbb. (2) Dernschwam gratulál Wolfnak, hogy megegyezett Oporinusszal. (3) Mivel Khalkokondülész művének görög kéziratai túlságosan hibásak, elég lenne közölni Philip Gundel fordítását, akinek a marginális jegyzetei is hasznosak. Gundel fordítása ugyan háttérbe szorult Clauseréhez képest, de most, hogy Clauser meghalt, sérelem nélkül kerülhetne Gundel fordítása az őt megillető helyre. A Ferdinándhoz írt ajánlólevél lemaradt, nyilván Widmannstetternek a császár számára kellemetlen megemlítése miatt. Bárhogy is határoznak Wolfék a Khalkokondülészről, értesítsék őt, Dernschwamot, és küldjék vissza Gundel kéziratát. (4) Két évvel ezelőtt Zónarásszal kapcsolatos levélrészleteket talált Cuspinianus örököseinél, ezeket kivonatolta, és most mellékeli. Maximilianus kölcsönkérette a budai könyvtárból a Zónarászt... [Dernschwam összefoglalja a kézirat sikertelen lefordítási kísérleteinek 1513 és 1515 közti történetét, amely az excerptából kivehető, és amelyet fentebb is láttunk már]. (5) [A corvina kallódásának története következik Cuspinianus halálától 1555-ig, egészen olyanformán összefoglalva, mint az Oporinushoz írt levélben, beleértve a corvina 1551-es, Dernschwam általi keresését.] (6) [A corvina 1555-ös megszerzését Nidbrucktól és elküldését Fuggernek Dernschwam szintén az Oporinusnak írottakhoz hasonlóan írja le]. Sajnálja, hogy a Zónarász kiadása előtt mindezt nem jelezte. (7) Ami az ő, Dernschwam [Wolf általi] megemlítését illeti, ehhez nem szerzett elég érdemet, nem is annyira a tudományokban, mint inkább világi ügyekben tevékenykedett élete során, és a konstantinápolyi könyvek szerencsés megszerzése nem ad okot dicsekvésre, bár amúgy sok veszéllyel és vesződséggel járt ez az utazás. Épp elég, hogy e műveket Wolf révén már latinul is olvashatják; sőt, vádolhatná is őt Wolf, hogy az ő révén megkapta ezt a nehéz munkát Anton Fuggertől. (8) Most már viszont örülhet Wolf a hatalmas dicsőségnek: véghezvitte, amit Miksa császár sem tudott véghezvinni, és Benedictus Aegius sem, aki szintén csak részben tudta a Zónarászt lefordítani; Wolf ráadásul három krónikát is lefordított. Ő, Dernschwam a Zónarász-kiadás előszavában már elég dicséretet kapott. (9) Ezenkívül egy-egy szívesség miatt dicsérőleg említették őt már a műveikben Münster, illetve Oporinus és Brusch, és egy görög levélben Alexander Chartophilax is. Megvan neki egyébként Páduai Marsiliusnak a Római Birodalom sorsáról szóló történeti műve, mely a bizánci történelem megértéséhez is hasznos lehet. (10) Klasszikus feliratokat is gyűjtött utazása során, sőt, a régi gót íráshoz hasonló írást is talált. (11) Utóirat: Dernschwam Johann Jakob Fuggernek is írt, hogy a Khalkokondülészt a görög szöveg nélkül, és Gundel fordításával adják ki; Wolf beszélhetne erről Fuggerrel, Oporinus nem fogja megtagadni.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 75 2021.01.19. 15:46:04

[Külzet:][49] /125v/ Praestantissimo ac Doctissimo Domino Hieronimo Wolffio Augustae degenti[50] Domino et amico observantissimo. Augustae.[51]

[1] Salute et obsequiorum meorum commendatione praemissa praestantissime ac doctissime Domine Wolffi, debuissem equidem ut par erat, diutissime ad tuae praestantiae priores, et quasi inventoratas literas, respondisse, sed enim dum aliam adhuc scribendi occasionem expectarem, nempe aeditionem Gregorae, quae tunc parabatur, incidi in diuturnam expectationem, in Pythagoricum quoddam silentium, ita ut quasi mei officii /126r/ oblitus in hunc usque diem omnino obmutescerem. Attamen nihilominus[52] me gratissimum semper debitorem agnoscens, Non feriatus tamen interim, quin ipsi Domino Anthonio Fuggero propter Gregoram molestus essem, eum sedulo adhortando, quo vigiliae istae tuae in Gregoram collocatae celerius[53] in lucem prodirent, qua quidem mea importunitate et Domino sollicitudinem ingessi, ut literis suis ad me datis testaretur, moram istam eo invito accidisse, inque aliam culpam reiciens. Eo vero vita functo, non minus dominos iuniores,[54] paterni instituti admonui, invitato ad hoc etiam Domino Johanne Jacobo Fuggero. Cumque eos omnes faciles comperissem. (Nam medio Jacobo Schwarzapf/el/[55] mihi renunciare fecerunt, ut rebus aliis magis necessariis dispositis, et praeter quam expeditis, ipsis quamprimum rem Graegorae curae fore, datumque esse id negotii conficiendi Domino Johanni Fuggero, quemadmodum et ipse postea[56] ad me scribens, bene sperare iussit.) Quo responso non parum exhilaratus sum. [2] Auxerunt mox postremae tuae literae hanc meam laetitiam mirifice, /126v/ quibus significasti, cum Domino Oporino de re impressoria transactum fuisse, ita ut quasi prae gaudio gestiens exclirem [!],[57] tuaeque faeturae[58] ex animo gratularer, propterea quod omnes docti tibi quam maximas imo perpetuas habituri sunt gratias, nec non pro tuis assiduis laboribus condignum praemium precaturi Wolffiumque pro tantis meritis et beneficiis ad astra usque exaltaturi sint. [3] Gregoram nunc optimo ordine sequeretur, Chalcocondyles, si illi in finem adiicerentur, quo tandem continua historia Graeci imperii haberetur, usque ad eius excidium. Et quia Graeci Codices muti/la/ti et hiantes in aliquot locis, ab autore ipso, studiose relicti, nec non mendose transcripti videantur (quod et Dominus

[49] A másoló vörös tintával, a kézirat címeinek szokásos formátumában írja ezt a részt, de egyértelmű, hogy ez eredetileg a levél külzetének szövege volt.
[50] A másoló tévedésből két szóban írta: *de genti.*
[51] Augsburg, a levél címzési helye.
[52] A másoló két szóban írta: *nihil ominus.*
[53] A kéziratban „moelerius" alak áll, de a kontextus alapján „celerius" lehetett az eredetiben, a latinban nem létező „moelerius" alak a másoló hibájának tűnik.
[54] Anton Fugger 1560 szeptemberében halt meg, két idősebb fia, akikről itt leginkább szó lehet, Markus és Hans voltak. A Fugger-ház vezetését Johann Jakob Fugger (1516–1575) vette át, akit szintén becéztek Hansnak.
[55] Azonosítatlan személy.
[56] Bizonytalan olvasat az „ea" betűknél a rendetlen írásmód miatt.
[57] Szövegromlás, az eredetiben talán *exclamarem* állt.
[58] A másoló *gaeturae*-nak olvasta.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 76 2021.01.19. 15:46:04

Gundelius[59] conquestus est) non obstant Lacune, praetermittendus erit Graecus textus, sufficeret translatio Domini Gundelii si placeret. Quae in marginibus quaedam non indigna (unde veluti Chronologia apte texi posset totius belli) adnotata visa est habere, in qua etiam Graecobarbara sive semiturcica nomina diligentius animadversa feruntur. Oppressa autem fuit versio illa, /127r/ non sine magna molestia autoris, quod eum Clauseris[60] cum sua antevertisset. Eo autem nunc demortuo, poterit sine iniuria, Domini Gundelii translatio in locum alterius substitui, quo iustum volumen una cum Gregora efficeretur, nisi forte sumptibus paulo maioribus parceretur. Epistolam autem nuncupatoriam ad Imperatorem nostrum Ferdinandum[61] scriptam autor certis de caussis omisit, nempe propter Wydmanstadium[62] ne eius mentione Imperator offenderetur, quia ab officio Cancellariatus et aula remotus fuerat. Quicquid autem statueritis de impressione Chalcocondilis cuperem, quantum sine molestia tua fieri potest, certior reddi, si vero sumptus impressionem remorabuntur, velim ut exemplum autographum (quod est apud Dominos haeredes) mihi iterum remitteretur, ne forte casu intercideret. Et mihi Dominus Gundelius tandem succenseret, quod ipse tempore suo repetiturus sum. [4] Caeterum et illud non duxi praetermittendum, quod absque dubio tuae praestantiae non erit ingratum. Evolvi ante duos annos apud Cuspiniani haeredes quasdam veteres discerptas chartas, inter quas et Maximiliani Imperatoris certa literarum fragmenta repperi, In /127v/ quibus Zonarae mentio facta fuerat, unde ea collegi et excerpsi, ut in speciali scheda praesentibus literis inclusa, videre licet. Intellexerat autem Imperator Maximilianus, Budae in Bibliotheca Matthiae Regis Hungariae, extare Zonaram, cuius cognoscendi desiderio captus, Illum a Wladislao tunc rege Hungariae per Ioannem Cuspinianum (qui tunc Oratoris munere fungebatur)[63] Anno 1513 mutuo impetraverat, postquam autem Zonaras Wiennam productus fuisset, non adeptus est imperator ad historiam imperatoriam pro voto interpretem. Sed quod imperator assequi non potuit, tu solus sub alio mecenate magna cum admiratione et laude praestitisti. Licet Bilibaldus Byrckhaymerus Imperatori insinuatus, atque labor iste destinatus fuisset. Nec non et Angelus de[64] Cospos,[65] qui tunc in Hungaria Anno 1515 apud Hieronimum[66] tunc Dominum meum Diodorum Siculum vertebat, a Cuspiniano productus fuisset, nihil tamen actum est, et res in longum dilata. [5] Interim Wladislaus Anno 1516 et post eum mox Maximilianus Anno 1519. mortem obierunt. Remansit sic utrumque, quasi sub

[59] Philip Gundel (1493–1567) bécsi jogász és humanista.

[60] Konrad Clauser (1520 körül–1611) svájci humanista, teológus. A mondat logikája itt alanyesetet kívánna *(Clauserus),* a *Clauseris* alak talán a másoló hibája.

[61] I. Ferdinánd német-római császár (1556–1564).

[62] Johann Albrecht Widmannstetter (1506–1557) humanista, orientalista, teológus.

[63] A zárójeles részek a kéziratban nincsenek mindig lezárva, de a második zárójel logikus helye minden esetben kikövetkeztethető. A corvina történetének e levélben említett szereplőiről lásd az előző levél jegyzeteit.

[64] A kéziratban az „et" jele áll; a másoló, nem ismervén a nevet, valószínűleg rosszul oldotta fel az eredetiben szereplő szót.

[65] Angelo Cospi (1430 körül–1516) olasz humanista; a fordításról lásd az előző levélhez tartozó 48. jegyzetet.

[66] Girolamo Balbi (1460 körül–1530) olasz humanista, ebben az időben pozsonyi prépost.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 77 2021.01.19. 15:46:04

avaro tutore Regius iste Budensis /128r/ Zonaras occultatus apud Cuspinianum, quo etiam demortuo, et haeredes ipsius post obsidionem Wiennensem,[67] omnem parentis bibliothecam, cuidam Johanni]Fabro Episcopo Wiennensi vilissimo precio vendiderunt. A quo exul iste Zonaras, per Alexandrum Brassicanum alienatus, et quoque occultatus. Ad fratrem suum Ludovicum non honestiori titulo pervenit, qui etiam ex spoliis Budensis Bibliothecae lucrum quaerens, cum Zonara paulo iniquiorem auctionem constitueret (nempe pro quadragintis aureis Hungaricis nummis). Atque Dominus Johannes Jacobus Fugger (qui alias tale habebat exemplar), tanto precio absterritus, quasi neglectui poneret. Et ego Anno 1551 a Domino Antonio Fuggero, de licitando Zonara in mandatis haberem, ut illum per se emerem, sed mea persuasione non repertus est usquam amplius apud Brassicani haeredes, delituit autem alicubi (nescio apud quem). [6] Postquam autem inter caeteros eruditos Dominus Caspar a Nydpruck, illud Cantacuzeni[68] exemplar, (quod mecum Anno 1555 Constantinapoli Wiennam attuleram) conspicatus esset, intelligeretque Zonaram translatum iri, ultro Budense nobile illud exemplar Matthiae Regis protulit, mihique tradidit, ad Dominum Antonium /128v/ Augustam[69] mittendum, quod et feci. Is est ille codex quem tu Wiennensem appellasti in praefatione. Indolui plurimum quod mihi antequam Zonaras ederetur, non venerit in mentem talia significare. [7] Praeterea quod ad mei mentionem attinet, nullum est meum in te meritum, cur ullam unquam nominis celebritatem (ob allatos tantummodo libros graecos) expetere deberem, quanto minus ex arrogantia ambire liceret. Quia non in literarum, sed solum modo prophanis in studiis et negotiis dominorum meorum perpetuo in Hungaria versatus, inertem et ignavam consumpsi aetatem, si vero propterea popularis aura mihi captanda, quod Graecos autores Constantinapoli attulerim, Comparabor mox caeteris inanis gloriolae cupidis, et in aëre piscantibus, meque similem illi, qui ex incendio templi Ephesiae Dianae nomen sibi quoque in orbe parare voluerit indicabunt, licet non parva discrimina et pericula, simul atque molestes et anxios labores in Turcia ista profectione et peregrinatione propriis sumptibus ad incertum casum obierim ac sustinuerim, libros quoque illos Graecos propriis pecuniis coemptas, summo cum metu vix eduxerim, Attamen abunde desiderio /129r/ meo satisfactum esse puto, dummodo libros illos toto orbe, tua duntaxat opera nunc latine contigit legere, quibus reliquam aetatem in angulo residens consolor, succensere autem mihi potius deberes, et pro Encomio me invectiva perstringere, et tanquam altero exploratori et instigatori, delationis dicam mihi scribere,[70] quod Dominus Antonius Fugger molestum illum laborem de vertendis graecis autoribus, humeris tuis imposuerit, tua nimirum multo utiliora et iucundiora studia interruperit, atque ego in parte incitator et stimulator horum laborum fuerim, sed utrumque modo commodum labori responderet (quo nil potius mihi esset) sperarem te mihi mox placabiliorem fore, inque gratia tua me permansurum. [8] Rogo

[67] Bécs törökök általi ostroma 1529-ben.
[68] Antoniosz Kantakúzénosz (lásd a bevezetőt).
[69] Augsburg.
[70] A kéziratban itt új mondat kezdődik, de az új rész egyértelműen még az előző mondathoz tartozik, az eredeti hosszú mondatot a másoló szedhette ketté.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 78 2021.01.19. 15:46:04

itaque ut temerarium illud meum incitabulum aeque bonique consulere velis, quia in magna tua laude perpetuo ponetur, quod tu conatus Imperatoris Maximiliani perfeceris, imo et superaveris, quia non tantum Zonaram sed et Choniaten, atque Gregoram brevissimo tempore latinitate donasti, sic enim fuit in fatis. Praevertisti etiam quendam Romanum sacrificulum Benedictum Aegium[71] in vertendo Zonara, qui multis annis /129v/ vix mediam partem stipendio Cardinalis Ferrariensis absolverat, ut ab amico quodam percepi, sat laudis praestantissime Domine Wolffi tribuisti mihi in praefatione Zonare, ut ne quid ultra cupere debeam. [9] Ob singularem etiam favorem, (si modo sine iactantia liceret proferre) decorarunt me non minus immerita laude, optimus senex Sebastianus Munsterus propter Onkelum Chaldeum. Nec non et humanissimus vir Johannes Oporinus (subornato Brusschii carmine) propter Consules et Austriam Cuspiniani. Allusit et Alexander Chartophilax Constantinopolitanus in quadam graeca epistola ad cognomen meum, quod spongia aquam attraheret, ego vero optimos quosque libros conquirerem, est autem haec Epistola pos/t/ genealogiam Theodosii Imperatoris adscripta, duabus tum chartis apud Dominos:[72] Et illa tua prestantia legere dignetur. Est apud me brevis tractatus Marsilii Patavini (qui et defensorem pacis conscripsit) De translatione imperii Romani manu scriptus in membranis Anno 1408.[73] Quod si is antea non est impressus, serviet aliquando, ad Imperatoriam Historiam elucidandam, quamvis et Lupuldus (forte posterior) simile tractaverit /130v/ argumentum etc. [10] Si antiquitatibus delectaris, quarum paucas una cum comitibus in Turcica ista peregrinatione ex marmoribus tam Graece quam Latine transcipsi, ubi nobis obiter in itinere, et publica tantum via obviam factae sunt, usque Constantinapolim, et Amasiam[74] ultra mare, Patriam olim Strabonis, quo ulterius non progressi sumus, hae etiam reperientur apud Dominos. Ex his excerpsi unam incognitis literis, Gothicis similibus, quae fuit in diversorio nostro Constantinapoli, tales literas forte septentrionales docti cognoscere possent, si cui ostenderentur.[75] Postremo rogo ne aegre ferre velis nimius et odiosam meam garrulitatem, hisque me tuae praestantiae commendo. Vale ex Wienna ii. die mensis Februarii

Annorum 1562

Tuae praestantiae
Deditissimus
Joannes Dernschwam

[71] Benedetto Egio 16. századi spoletói humanista.
[72] Ti. a Fuggereknél.
[73] Münsterhez, Bruschhoz és Páduai Marsiliushoz lásd a forráscsoport utolsó egységének összefoglalását a bevezetőben.
[74] Amasya (TR).
[75] Az egyik legkorábbinak tartott rovásírásos emlékről van szó. Az ezzel kapcsolatos vitához, és általában a törökországi utazáshoz, illetve a feliratgyűjtéshez lásd az 1. jegyzetben említett szócikk megfelelő részeit.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 79 2021.01.19. 15:46:04

Post Scripta

[11] Gunstiger lieber herr *Hieronimus Wolffius,* ich hab mit dieser post auff datum den 2 tag *Februarii* dem herrnn Hans Fugger[76] auch des *Chalcondiles* halben, alle meinung auch kurtzlich geschrieben, obs Seine Gnade wole lassen zu dem *Gregora* hinden antrucken, vnd doch allein die Lateinische *Version Gundelii,* vnd nicht den grigischen text, derhalben möcht ihr mit Seiner Gnade daraus reden, was sich Seine Gnade entschliessen wirdt, ich acht der herr *Oporinus* wirdt sichs auch nicht wigernn, werdt ihr mir zu gelegner zeitt wissen widerumb anzuzeigen. *Datum ut supra*

Hanns Dernschwam

Rövidítések és irodalomjegyzék

LUB	Leiden, Universitaire Bibliotheken

*

Ankwicz-Kleehoven 1933	*Johann Cuspinians Briefwechsel,* hg. Hans Ankwicz-Kleehoven. München, Beck, 1933.
Ankwicz-Kleehoven 1959	Hans Ankwicz-Kleehoven: *Der Wiener Humanist Johannes Cuspinian. Gelehrter und Diplomat zur Zeit Kaiser Maximilians I.,* Graz–Köln, 1959.
Boeren 1975	P. C. Boeren: *Codices Vossiani Chymici,* Leiden, Universitaire Pers Leiden, 1975.
Cuspinianus 1553	*Ioannis Cuspiniani… de Consulibus Romanorum Commentarii…* Basel, J. Oporinus, 1553.
Diodorus Siculus –Zonaras 1516	*Diodori Siculi scriptoris graeci libri duo. Primus: De Philippi Regis Macedoniae… Alter de Alexandri Filii rebus gestis… Alexandri regis vita, quam Graece scriptam a Ioanne Monacho Angelus Cospus vertit in nostram linguam,* Bécs, H. Vietor, 1516.

[76] Johann Jakob Fugger.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 80 2021.01.19. 15:46:04

Diodorus Siculus
1518 *Diodori Siculi scriptoris graeci libri duo. Primus: De Philippi Regis Macedoniae... Alter de Alexandri Filii rebus gestis...* Velence, G. Rusconi, 1518.

Gastgeber
2012 Christian Gastgeber: *Zu den griechischen Quellen Cuspinians*. In: *Iohannes Cuspinianus (1473–1529). Ein Wiener Humanist und sein Werk im Kontext,* hg. Christian Gastgeber, Elisabeth Klecker, Wien, Praesens, 2012, 137–164. (Singularia Vindobonensia 2.)

Gastgeber
2014 Christian Gastgeber: *Die griechischen Handschriften der Bibliotheca Corviniana in der Österreichischen Nationalbibliothek. Provenienz und Rezeption im Wiener Griechischhumanismus des frühen 16. Jahrhunderts,* Wien, Verlag der ÖAW, 2014. (Miscellanea Codicum Graecorum Vindobonensium II.)

Gregoras–
Chalcondyles 1562 *Nicephori Gregorae, Romanae, hoc est Byzantinae historiae libri XI... His adiunximus Laonici Chalcondylae Turcicam historiam...* Basel, J. Oporinus, 1562.

Husner
1949 Fritz Husner: *Die Editio princeps des „Corpus historiae Byzantinae". Johannes Oporin, Hieronymus Wolf und die Fugger,* In: *Festschrift Karl Schwarber. Beiträge zur schweizerischen Bibliotheks-, Buch- und Gelehrtengeschichte,* Basel, B. Schwabe, 1949, 143–162.

Lehmann
1956 Paul Lehmann: *Eine Geschichte der alten Fuggerbibliotheken,* Vol. 1–2. Tübingen, Mohr, 1956–1960.

Martius
1568 *Noni... de omnium particularium morborum curatione,* ed. Jeremias Martius, Strassburg, J. Richelius, 1568.

Münster
1551 Sebastian Münster: *Rudimenta Mathematica,* Basel, H. Petri, 1551.

Niketas Choniates
1557 *Nicetae Acominati Choniatae... LXXXVI annorum historia...* Basel, J. Oporinus, 1557.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 81 2021.01.19. 15:46:04

Reinsch
2016 Diether Roderich Reinsch: *Hieronymus Wolf as editor and translator of Byzantine texts,* In: *The reception of Byzantium in European culture since 1500,* ed. Przemyslaw Marciniak, Dion C. Smythe. Abingdon–New York, Routledge, 2016, 43–54.

Wolf
1773 Hieronymus Wolf: *Commentariolus de vita sua,* In: *Oratorum graecorum volumen octavum,* ed. Johann Jakob Reiske, Lipcse, 1773, 772–876.

Zäh,
1992 Hieronymus Wolf: *Commentariolus de vita sua,* hg., übers. Helmut Zäh, Doktori disszertáció, München, 1992.

Zonaras
1557 *Ioannis Zonarae Monachi... compendium Historiarum, in tres Tomos distinctum...* Basel, J. Oporinus, 1557.

LYMBUS_2020_KÖNYV.indb 82 2021.01.19. 15:46:04